

Demokrati – det är oss den angår

Med stor tillfredsställelse publicerar Svensk Tidskrift ett föredrag, som Sveriges ambassadör i New Delhi Gunnar Heckscher hållit nu i höst. Föredraget hölls på engelska, och författaren har själv översatt det. Här talar både vetenskapsmannen och politikern — ambassadör Heckscher var som bekant tidigare professor i statskunskap och Högerpartiets ledare. Han känner väl sitt ämne: han har både undervisat om demokratiens villkor och levt med och enligt dess krav. Han är djupt personligt engagerad: "Hoppet om demokratiens bevarande beror nästan uteslutande på vad vi alla är beredda att göra för den", säger han. Om artikeln är längre än vad vi vanligen publicerar i tidskriften, tror vi också att den är särskilt värd en omsorgsfull läsning.

Gång efter annan brukade vi säga att vi valde demokratin. ("Vi" är då de generationer som var i stånd att yttra sig under tiden från det första världskrigets slut tills ungefär tio eller femton år efter det andra.) Vi sade det under tiden från 1914 till 1919. Vi tillade då att uppgiften var att "göra världen trygg" — rentav! — "för demokratin". Liknande ord upprepades på 20-talet, på 30-talet och fram till 1945, när vi tog ställning mot fascism och nazism; och återigen efter 1945 när vi avvisade kommunismen. Vid den tiden var vi kanske litet mindre optimistiska än trettio år tidigare och talade inte längre om att demokratin skulle få "trygghet", men på det hela taget var nog de flesta av oss benägna att tro att problemet var löst en gång för alla, och att vi kunde vända oss till andra intressen och uppgifter än att upprätthålla demokratin.

Allt eftersom tiden gick blev vi alltmera slarviga i vår terminologi. Alla tycktes vara överens om att demokrati var någonting utomordentligt bra, och därför sökte vi vinna stöd också för andra saker som vi tyckte var utomordentligt bra genom att kalla dem demokratiska. Detta var inte utan sina risker. Det må vara att demokrati verkligen är utomordentligt bra — i själva verket är jag helt enig med dem som har den uppfattningen. Men demokrati är någonting alldeles speciellt, och den måste definieras med klarhet och bestämdhet. Ordet betyder helt enkelt styrelse ge-

nom folket, genom majoritetsbeslut, med fria val och allmän rösträtt. Detta är ett av skälen till att uttrycket "folkdemokrati", avseende kommunistiska diktaturer, är så löjeväckande.

Samtidigt måste vi uppmärksamma den verkliga orsaken till den terminologiska förvirringen. Det är inte många människor som skulle gå med på att demokratin är det enda värdefulla i världen, och i själva verket är nog flertalet människor inte ens med på att den är det mest värdefulla. Vidare — och detta är kanske ännu viktigare — kan demokrati varken upprättas eller än mindre bevaras bara genom att man skriver en trevlig demokratisk författning. Vissa förutsättningar på andra områden, sociala, ekonomiska och kulturella, måste uppfyllas, om den skall bli mera än bara ett ord.

Också när den är som bäst är demokratin dessutom ett ofullkomligt styrelsesätt. Den leder till misstag, den kräver förenklingar som kan gå så långt att betydelsefulla eller rentav grundläggande frågor ställs i skuggan, den är ohanterlig, dyrbar och ofta långsam i sitt arbetssätt. Till och med den mest övertygade demokrat blir ofta helt förtvivlad över dess svagheter. Samtidigt är det ett faktum att intet mindre otillfredsställande sätt för människors styrelse blivit uppfunnet under den tid av 2500 år eller så varunder människosläktets bästa begåvningar kämpat med problemet. Många andra författningssystem har prövats, men de har utan

undantag visat sig ha samma fel som vi klagat över hos demokratin, och några ytterligare därutöver.

Demokratin som ideologi

Det har sagts att tron på demokrati är en "överideologi", en ideologi som måste ställas framför de andra, men som på samma gång kan förenas med mer eller mindre fullständig handlingsfrihet och utrymme för dem alla. Detta får dock inte förstås så att de demokratiska idéerna själva inte utgör en ideologi eller att de saknar ideologisk grundval. Visst är de själva en ideologi, och visst finns det en sådan grundval. Låt oss uttrycka det så enkelt som möjligt: jämlikhet, i den betydelsen att ingen man eller kvinna, inte ens Mao Tse-tung, i grunden är överlägsen andra eller berättigad att begagna dem som instrument för förverkligandet av egna intressen eller idéer, är icke förenlig med något annat styrelsesätt. Likaledes är ett tekniskt demokratiskt regeringsätt endast en parodi, om det inte används för att förverkliga jämlikhet åtminstone i grundläggande ting.

Men det finns också praktiska skäl. Också när vi är som mest pessimistiska, också när vi möter de allra allvarligaste besvikelser, kan vi knappast förneka att vanliga människor på det hela taget och i längden är ganska förnuftiga ur sin egen synpunkt. De är vanligen mera förnuftiga än alla de som försöker träffa avgöranden på deras vägnar. "Man kan lura alla människor till någon tid, och

man kan lura somliga människor hela tiden. Men man kan inte lura alla människor hela tiden." Uttrycket må vara utslitet, men det förblir sant.

Samtidigt är demokratien långt ifrån något enkelt styrelsesätt. Den förutsätter att så gott som alla är beredda att göra sig besvär att själva tänka igenom saker och ting — en ansträngande och inte särskilt omtyckt sysselsättning. Den tvingar också dem av oss som har mest bråttom att tänka på lång sikt, att vänta på resultat som kan dröja långa tider. Den gör det svårt att finna genvägar och att hoppa över besvärliga moment i arbetet. Dessutom är dess verkningssätt begränsat i dagens komplicerade samhälle. Ofta kan folket endast indirekt inverka på avgörandena, eller måste det rentav nöja sig med att fälla sin dom i efterhand. Under krig, då snabba och otrevliga beslut måste fattas varje dag eller varje timme, har intet folk varit i stånd att låta det demokratiska systemet fungera normalt.

Demokratiens villkor

Politisk demokrati kan inte heller förverkligas överallt eller på alla stadier av ett folks utveckling. Den är tänkbar endast om vissa villkor är uppfyllda. Folket måste ha tillräcklig bildning och tillgång till tillräckliga underrättelser för att kunna få åtminstone någon uppfattning om de frågor och personer saken gäller. Det finns visserligen länder där demokratien befunnits anmärkningsvärt effektiv trots att läs-

kunnigheten inte är särskilt spridd, men detta är möjligt endast därför att det finns andra kommunikationsmedel än det skrivna ordet och till följd av alldeles speciella sociala och kulturella institutioner. Likaså måste en någorlunda fri och öppen allmän debatt äga rum om de frågor som skall avgöras av folket och om resultatet av avgöranden som redan träffats.

Det måste också finnas en viss värdegemenskap. Om man tycker att motståndarens syften är så motbjudande att man föredrar att slå ihjäl honom eller att dö själv hellre än att man låter honom få sin vilja fram, då är en demokratisk lösning av meningsskiljaktigheterna uppenbarligen omöjlig. Och det räcker inte att det finns en sådan värdegemenskap. Människorna måste också vara medvetna om den, annars blir dess verkningar otillräckliga.

Slutligen hänger demokratien icke blott som ideologi utan också i praktiken samman med jämlikheten och viljan att godta jämlikhet. Om skillnaderna i status är alltför stora kan man knappast hindra dem som tillhör samhällets övre lager från att manipulera med val och annan politisk verksamhet. Och samtidigt visar sig i sådana samhällen de sämre ställda grupperna ofta icke ha tillräckligt mod för att insistera på sina författningsenliga rättigheter.

Vad jag nu nämnt är grundläggande villkor, i vilkas frånvaro ett demo-

kratiskt styrelsesätt helt enkelt är omöjligt. Men det vore ett allvarligt misstag att tro att allting är som det skall så snart dessa villkor är uppfyllda. Det kan aldrig tillräckligt understrykas att demokrati verkligen är något som är mycket svårt att uppnå, något som kräver ständiga ansträngningar och uppoffringar, något som måste vinnas oavbrutet, åter och åter igen. Om vi gör anspråk på att ta saker och ting enkelt och bekvämt i förhoppning att få någonting för ingenting, då är striden för demokrati förlorad från första början. Hoppet om demokratiens bevarande beror nästan uteslutande på vad vi alla är beredda att göra för den.

Vi måste respektera det demokratiska systemet och det demokratiska förfarandet. Om det finns många som inte kan avhålla sig ifrån att manipulera med det demokratiska förfarandet, med risk att det skall gå under, då kommer det också att gå under. Detta slags respekt ligger i själva verket i den grundläggande principen att demokrati är en "överideologi", en outhärlig ram för förverkligandet av varje annat strävande.

Men till och med de mest upplysta folk med den högsta tänkbara bildningsnivå kan inte avgöra frågor som inte framställs klart och någorlunda hederligt. Demokrati utesluter därför icke ledarskap. Tvärtom, den kräver ledarskap, utövat av människor som drivs av mera än egenintresse, vare sig personligt eller gällande deras egen

klass eller grupp, och som är beredda att ta risken av motgångar, t ex vid val. I själva verket hotar de mest nedslående och fruktansvärda motgångarna ofta dem som inte är villiga att ta några risker.

En samfällid ansträngning måste göras att uppehålla en tillfredsställande atmosfär i den demokratiska politiken. Det måste finnas tillräckligt förtroende för uppriktigheten och hederligheten hos både meningsfränder och politiska motståndare. Naturligtvis skulle det vara för mycket att begära att den politiska striden endast skulle handla om idéer. Det gör den självfallet inte. Den handlar också, och till och med mera, om intressen, dvs om vems intressen som skall få bli gällande gentemot andras — och om makt, utan vilken inga idéer kan förverkligas och inga intressen tillgodoses. Men personlig intressepolitik bör undvikas också om den inte helt kan uteslutas, och de som söker makt utan klar föreställning om hur de skall begagna den måste sättas på sin plats.

Jämlikhet, som naturligtvis bland annat utesluter den förgudning som ägnats t ex Hitler, Stalin eller Mao, är något som aldrig blir fullständigt och i själva verket inte kan bli det. Men vi måste vara överens om att vi alla åtminstone skall ha möjlighet att bli jämlikar, också om vi inte i verkligheten är det. Och det måste vara ett gemensamt mål för oss att upprätthålla högsta möjliga minimikrav inte bara på det ekonomiska och sociala området men

också när det gäller sådant som utbildning eller tillgång till relevanta upplysningar om hur samhället styres.

Demokrati och moral

Kanske den viktigaste förutsättningen för demokratin, och utan tvivel en av de svåraste är upprätthållandet av moraliska krav i samhällsförhållanden och samhällsarbete. Uppriktigt sagt är detta det område där vår generation misslyckats mer än på något annat. Det kan chockera oss, men det är icke desto mindre sant att många unga dras till låt oss säga Maos och Marcuses idéer helt enkelt därför att de där finner en positiv, strikt moralisk inställning som de — med orätt, hoppas jag — alltför ofta tycker sig sakna hos den äldre generationen. Dessa unga människor är inte omoraliska; långt därifrån! Det besvärliga med dem är att de är lika strikta och intoleranta moralister som framlidna drottning Viktoria av England. De liknar henne också genom sin oförmåga att skilja mellan grundläggande moraliska principer och den egna kretsens konventionella inställning. Mänskliga varelser är ofullkomliga, hur stora moralister de än är, och vare sig på tronen i 1800-talets England eller i ett diskotek på 1960-talet.

Naturligtvis är vi i den äldre generationen benägna att göra gällande att det är vi som är moraliska, och att ungdomen alltför ofta är fruktansvärt omoralisk. Men detta beror främst på vår förvirrade tolkning av moralbe-

greppet. Vi har talat som om detta vore nästan uteslutande en fråga om de sedvänjor som gäller intima förhållanden mellan män och kvinnor. Naturligtvis kan det inte förnekas att dessa sedvänjor hör hemma i sammanhanget. Men till att börja med har de, genom tiderna och mellan olika folk, varierat så mycket att det vore otroligt anspråksfullt att kräva att vad de föreskriver vid en given tidpunkt och på ett givet ställe skulle kunna göra anspråk på allmängiltighet. I förbigående sagt kan s k omoralisk verksamhet ibland leda till konsekvenser som står i rak motsats mot vad man väntar. Dagens pornografi synes koncentrera sig på att göra sexualiteten så tråkig och otrevlig att man undrar om dess verkliga syfte är att vänja människosläktet av med dess äldsta och angenämaste nöje och i samband därmed förmå det att utplåna sig självt. Inte för att det finns många möjligheter till framgång i en sådan verksamhet!

The girls who frequent picture
palaces,

Have no use for psychoanalysis,
And although Dr. Freud
Would be greatly annoyed,
They stick to their long-standing
fallacies.

Framför allt är det både farligt och ohederligt att koncentrera sig uteslutande eller ens huvudsakligen på denna särskilda sida av moralen. Till och med den största promiskuitet är mindre farlig för våra grundläggande sociala

värden än när folk som är helt i stånd att betala sin skatt utan att det går någon nöd på dem deklarerar falskt — eller när tidningsmän eller andra manipulerar massmedia och kommer med förvanskade fakta eller tolkningar av fakta. De som kallar sig kristna — och står vi inte alla i beroende av kristendomen, vad än vår religiösa tro må vara? — skulle förmodligen få bättre perspektiv på saker och ting om de kunde komma ihåg vad Kristus sade till den sk fallna kvinnan — och jämföra det med vad han sade till och om fariséerna.

Alltför många sidor av moralen har blivit borttappade eller åtminstone skjutna åt sidan. Den nu så moderna "antikapitalismen" är i verkligheten mycket mindre påverkad av "vetenskaplig marxism" än av gängse föreställningar — som jag också hoppas bygger på misstag — om att ekonomisk verksamhet bedrivs utan hänsyn till mänskliga värden och moral. De som känner sig besvikna över demokratisk politik framför ofta liknande argument.

Mycket, mycket viktigare för demokratin än återupprättandet av artonhundratalets sedvänjor på det sexuella området är bevarandet av grundläggande moraliska krav i allt som har ens den minsta anknytning till samhällsarbetet. Lojalitet, sanningskärlek, konsekvens och tillräckligt mod att fasthålla vid åsikter även när de angrips och förtalas är i själva verket

oumbärliga för demokratiens upprätthållande. Det finns likaså ett mycket stort behov av att upprepa att respekt för varje mänsklig varelse utan undantag ligger i själva vår livsform; att det inte finns något slags verksamhet där man kan låta bli att ta hänsyn till andra; att hat mellan folk, mellan raser, mellan klasser, mellan intressegrupper, mellan partier och deras företrädare aldrig kan godtas, även om det ibland tyvärr inte kan undvikas till följd av mänsklig ofullkomlighet. Tolerans, till och med när det gäller moraliska föreställningar och inställningar som vi kan finna besynnerliga och obegripliga, är en lika grundläggande del av demokratiens etik som respekt för valresultat.

Disciplin och ledarskap

Inte heller kan demokratien leva vidare utan självdisciplin hos aktiva och intresserade partier och människor. Återigen måste det sägas att många av oss inte varit konsekventa i vår inställning. Demokrati betyder oreserverad underkastelse under majoritetens beslut och majoritetens intressen. Underkastelse — men inte instämmande! När folket sagt sitt ord är avgörandet slutgiltigt för tillfället; men de som för tillfället befinner sig i minoritet har rättighet och rentav skyldighet att söka övertala folket att ändra åsikt. Det är fullständigt oförsvarligt att försöka vända upp och ned på ett demokratiskt avgörande genom odemokratiska åtgärder och manipulationer, men det är lika oförsvar-

ligt att söka misstänkliggöra dem som begagnar en fortlöpande, demokratiskt godtagbar argumentation för samma ändamål. Detta är i själva verket också en fråga om politisk konsekvens och politisk moral. Den som varit aktiv medlem i mer än trettio år av ett parti som permanent befunnit sig i opposition (och dessutom ofta befunnit sig i minoritet inom det egna partiet) kan måhända bli ursäktad om han är benägen att trycka just på denna punkt.

Slutligen: ledarskapet. Det kan aldrig tillräckligt ofta upprepas att verkligt ledarskap inte står i strid mot demokratiens ideal. Tvärtom, det är oundgängligt för dennas förverkligande. Folket, eller en större församling av dess representanter, kan inte säga mycket mer än ja eller nej. Dess viljetrytningar blir obegripliga och rentav meningslösa om de inte bygger på tämligen precisa och rimliga frågor och alternativ. Sådana frågor och alternativ kan komma endast från politiska ledare, på grundval av detaljerad och omfattande kunskap om fakta.

I vad jag har sagt ligger också att de politiska ledarnas uppgift inte är att se till sina egna intressen, utan tvärtom att ha klara åsikter om vad som ligger i det gemensamma intresset. Frihet från egenintresse är rentav särskilt viktig hos dem just därför att man inte kan förvänta den hos deras anhängare. Ledare har inte heller någon skyldighet att gå efter vad de gissar att "folket önskar". I själva verket försummar de

sina plikter om de inte gör annat. De verkligt stora ledarna var de som var beredda att någon tid gå ut i den politiska öknen — och sedan kanske komma tillbaka, som Churchill och de Gaulle.

Hotet mot demokratin

Att tala om demokrati hjälper inte särskilt mycket. Villkoren för dess tillvaro måste ständigt upprätthållas och förbättras. Inte ens det är tillräckligt. Vi måste undvika självbelåtenhet och ständigt vara på vår vakt, observera och påtala omständigheter och tendenser som hotar demokratiens framtida existens. Och det är inte för mycket att säga att demokratin är hotad i dag, tvärt emot alla förväntningar, till och med i länder som Förenta Staterna och Sverige där den tills helt nyligen föreföll att vara fullständigt och permanent etablerad.

Hotet finns där och vi kan alla se det. Att avgöra dess verkliga natur, dess orsaker och rötter, eller hur vi skall möta det, är mycket svårare. Jag kan inte göra anspråk på några särskilda kunskaper eller någon särskild förståelse i det hänseendet. Det kan naturligtvis hända att själva välståndet kommit oss att glömma grundläggande behov och värden som i det förflutna motiverade demokratiens genombrott och som skulle sättas i fara om den kastades över ända. Det kan också hända att vi har varit alltför litet medvetna om människosläktets destruktiva in-

stinkter och därför är ur stånd att värja oss mot deras förverkligande.

Hot kommer naturligtvis också utifrån. Jag har tillbringat de senaste fyra åren i det land där det fattigaste och det näst största folket i världen lever, och min tillvaro har inte varit så skyddad att den har låtit mig glömma min verkliga omgivning. Fattigdomen i världen kan ännu innebära en fara för vårt välstånd, för vår säkerhet och kanske framför allt för vår demokratiska livsform. Det vore grymt omoraliskt om vi glömde bort denna fattigdom eller lät bli att göra någonting åt den, vi som har det så bra på det materiella området. Men en sådan försummelse skulle också vara utomordentligt farlig, åtminstone på längre sikt. Vår oviljighet att offra något av vårt välstånd för att utveckla vad jag i brist på bättre uttryck fortfarande skulle vilja kalla människosläktets underutvecklade flertal står i strid mot hela det värdesystem som ligger bakom vår tro på demokratin. I själva verket är den grovt odemokratisk. Den står i strid mot majoritetens önsknings och aspirationer — om man inte tänker på de små majoriteterna i våra egna små länder, utan på majoriteten av världens befolkning. Hur kan vi vänta oss att denna majoritet, om den möter en sådan påtaglig ouppriktighet, skulle respektera vårt demokratiska system eller rentav efterbilda det? Och om den genom egna ansträngningar och utan aktiv medverkan från vår sida lyckas höja sig ur sitt

nuvarande svaga läge, hur kan vi då vänta att den skall visa oss någon hänsyn eller ens någon barmhärtighet?

Må ingen säga att dessa problem är alltför avlägsna för att påkalla vår omedelbara uppmärksamhet. Utvecklingen i Fjärran Östern under de senaste femton åren bör ha visat oss att de ligger oss närmare än vi tror. Vad vi än gör hemma hos oss själva kan våra ansträngningar befinnas förfelade, om vi inte löser det stora problemet att göra världen — vilket icke är detsamma som Västerlandet — någorlunda trygg för dem som väljer demokrati.

Också hemma hos oss själva har våra ansträngningar varit beklagligt otillräckliga. Det är visserligen sant, vadhelst somliga människor påstår, att under vårt demokratiska system majoriteterna i våra folk vunnit ekonomisk trygghet, t o m välstånd, och förvärvat möjligheter till en någorlunda behaglig tillvaro. Men vi har fortfarande viktiga minoriteter som ligger efter: negrer, västindier och mexikanare i Förenta Staterna, asiatiska invandrare i Storbritannien, nordafrikaner i Frankrike, zigenare i Sverige, de gamla och en del av ungdomen i alla våra länder. Ett av våra allvarigaste misslyckanden är att vi inte lyckats lära majoritetsgrupperna den nödvändiga respekten och hänsynen för missgynnade minoriteters berättigade intressen. Visst kräver sådan hänsyn uppoffringar. Men om de uteblir kommer dessa minoriteter att hota själva det demokratiska sy-

stemets grundvalar, därför att det lämnar dem utan skydd.

Samtidigt är det moderna västerländska samhällets benägenhet att tillåta allt — "the permissive society" — i sig själv ett hot mot demokratien. Demokratien kräver tolerans, men på intet sätt släpphänthet. Tvärtom: de två äro oförenliga. Ett demokratiskt system kan fungera endast om man i både offentligt liv och privatliv bevarar en hög moralisk standard — uttrycket taget i sin vidaste bemärkelse — och på grundval av stark självdisciplin. Allt detta är mycket olika från de släpphända vanor man finner i de sk moderna välståndssamhällena, där rentav upprätthållandet av grundläggande lag och ordning — igen med orden tagna i sin vidsträcktaste bemärkelse — betraktas som nästan oanständigt och helt och hållet reaktionärt. I diktaturena, särskilt de kommunistiska diktaturena, vare sig de tillhör den europeiska eller den asiatiska typen, har man naturligtvis undvikit sådana risker genom att inte alls vara släpphända.

Uplösning inifrån

Ett av våra skenbart olösliga problem hänför sig till dem som begagnar demokratiens friheter endast för att bryta sönder den inifrån, och som aldrig skulle drömma om att tillåta andra samma frihet, om de en gång skulle få tillfälle att utöva avgörande makt. Detta är vad nazisterna gjorde i Tyskland på 1920-talet och i början av 1930-ta-

let, och samma metoder har stor dragningskraft på dagens kommunister. Vad skall vi göra åt den saken? Skall vi förneka grundläggande demokratiska idéer och värden genom att ställa sådana grupper utanför lagen och beröva dem möjligheterna att driva propaganda för sina åsikter — eller skall vi tillåta fritt utrymme för deras destruktiva verksamhet? För min del har jag alltid efter moget övervägande föredragit det senare alternativet, men endast därför att jag hyser en optimistisk tilltro till vanligt gott folks goda förstånd. Och jag medger villigt att det finns starka skäl på andra sidan också.

I själva verket kommer ett av hoten mot vår demokrati från de otåliga jämlikhetskrav, som man finner hos vissa perfektionister och samhällsmoralister, som vägrar att se de stora framsteg som Västerlandets demokratiska länder redan tagit i riktning mot större jämlikhet. De kräver upprättandet av ett fullständigt enhetligt socialt system i morgon, eller allra senast i övermorgon. Och eftersom detta uppenbarligen knappast kan åstadkommas genom det långsamma demokratiska förfarandet, gör de sitt bästa att bryta sönder den politiska demokratien. Skulle de lyckas ersätta den med så kallad folkdemokrati, kommer de naturligtvis att upptäcka att de inte hade åstadkommit någon ökning av jämlikheten utan bara en ny form av olikhet. Troligen skulle de bli uppriktigt förvånade, men då skulle det vara för sent att göra någon-

ting åt saken. Igen står vi inför ett skenbart omöjligt val mellan olika alternativ: underkastelse, eller underkuvande, eller helt enkelt likgiltighet?

Vi var benägna att tro på uppfostran och undervisning. Förmodligen gör de flesta av oss fortfarande det. Vi var säkra på att människorna med större kunskap och bättre intellektuell utbildning skulle bli bättre rustade för att ta sin del av den demokratiska debattens ömsesidiga meningsutbyte, skulle bli mera toleranta och rentav mera förnuftiga. Det kanske gäller i längden och för de flesta människor. Men vissa nutida tendenser bland världens intellektuella kan ge oss anledning att hysa någon tvekan. Vi finner att de barnliga och under årtionden gång efter annan motbevisade generaliseringar och förenklingar som för dagen används av falska profeter som Cohn-Bendit och Dutschke accepteras och entusiastiskt gillas av unga män och kvinnor som haft förmånen av den bästa utbildning vi varit i stånd att förse dem med. Om detta är resultatet har vi all anledning att fråga oss om det bästa var gott nog. Naturligtvis utgör de undantag, ehuru mycket röstbegåvade undantag, och den stora majoriteten är förmodligen immun mot sådana intryck. Men är det till följd av utbildning — eller trots den?

Den offentliga debatten

Offentlig debatt är ett oundgängligt villkor för demokratien. Den svens-

ka tryckfrihetsförordningen definierar tryckfrihetens motivering som "säkerställande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning". Detta är otvivelaktigt nödvändigt. Men liksom andra former av politiskt ledarskap inte syftar till att tillgodose ledarnas egna intressen gäller också, att de opinionsledare som har makten över moderna kommunikationsmedia försummar sina plikter om de begagnar sin ställning för att skapa något slags privilegierad ställning för sina egna fördomar, sina egna önskingar eller sina egna åsikter. I många fall, kanske ibland med hänsyn till kommersiella intressen, ibland helt enkelt därför att makten stigit dem åt huvudet, brister de i ansvarskänsla. Detta är inte något som man kan motverka genom lagstiftning, genom nya system för ägande eller liknande åtgärder. Det är helt enkelt en fråga om yrkesetik.

Den intoleranta konformism, ibland "konservativ" men just nu oftare "radikal", som kännetecknar viktiga delar av tidningspressen, radion och televisionen i flertalet demokratiska länder, är i själva verket en av de största farorna för demokratien. Den är farlig om allmänheten tror på vad den får höra, därför att den då berövas nödvändig upplysning om alternativa åsikter, motstridiga informationer och nyanser som den måste förstå för att komma till överlagda och förnuftiga slutsatser — slutsatser som är rimliga ur dess egen synpunkt, inte ur publicisternas. Men

tendensen är kanske ännu farligare om allmänheten blir så missbelåten att den inte tror på vad den får höra. I det fallet förlorar den en nödvändig grundval för demokratiska avgöranden och blir ett lätt byte för varje propagandamakare som är skicklig nog att verka tillfälligt lockande. Ett av de vidrigaste dragen i modern publicistik är tendensen att misstänkliggöra andras motiv — att presentera och bedöma ett uttryck för åsikter eller rent av ett påstående om fakta icke i enlighet med dess egentliga värde utan med hänsyn till den talandes sysselsättning och allmänna åsiktsriktning. Detta är något som kan leda till allmän misstro i stället för förtroende, intolerans i stället för tolerans, och kaos i hela opinionsbildningen. Publicitet är outhärlig för demokratin. Men ansvarslöst använd publicitet kan döda demokratin också i det mest utvecklade västerländska samhälle.

Naturligtvis är förenklingar oundvikliga i offentlig debatt. Ingen kan presentera alla fakta eller ens begripa dem om de skulle kunna presenteras. Ett urval måste göras. Men de som har makten över massmedia har ingen rätt att godtyckligt välja den urvalsprincip som bäst passar deras känslor eller intresseinriktning. De är inte annonsbyråer; deras uppgift är i stället att tillhandahålla råmaterial för andra, som skall begagna det för att komma till sina egna slutsatser. Om de skall kunna motsvara sitt ansvar har de skyldighet att utföra något som liknar historikerns ar-

bete när han väger och redovisar sina källor och pekar på alternativa tolkningar av fakta. Det måste sägas att många — inte alla! — försummat sina plikter mot det demokratiska samhället i dessa hänseenden.

Vi valde demokratin

Vi valde demokratin — eller åtminstone sade och trodde vi det. Är vi i stånd till den ansträngning som är nödvändig för att hålla den vid liv? Eller är striden för demokratin redan förlorad, denna gång slutgiltigt? Kommer eftervärlden att tro att politisk demokrati inte alls var utomordentligt bra, utan på det hela taget dålig? Svaret ligger i framtiden, och ingen är i dag i stånd att säga vad det kommer att bli. Men en sak är säker: utgången beror på oss själva. Demokratiens stabilitet beror på hur den begagnas — icke endast av regeringsledare och politiska partier och dem som har makten över massmedia, utan av allmänheten.

Vare sig det är lyckligt eller olyckligt kommer alla slags ledare i sista omgången att handla i enlighet med våra krav och önskemål. Demokrati är något som i lika hög grad angår oss alla — gamla, unga och medelålders, rika och fattiga, intellektuella eller inte. Vårt ansvar är stort, kanske överväldigande. Det är ett ansvar gentemot oss själva och andra människor i hela världen, och framför allt gentemot kommande generationer. Är vi i stånd att bära det?